

Przemoc w klasie – rozmowa z dzieckiem poszkodowanym

W życie każdej klasy wpisane są konflikty. Dzieci czasem klóć się, obrażają, dzielą na wrogie obozy i biją. Przyczyny takich zachowań mogą być różne, np. brak dojrzałości. Te codzienne sytuacje mają zwykle charakter agresji równorzędnej, w której obie strony konfliktu posiadają podobne siły (psychiczne bądź fizyczne). Dzieci takich sytuacji raczej nie ukrywają, a wychowawcy mogą łatwo je zaobserwować i wkroczyć do akcji. Wielu nauczycieli poświęca dużo czasu na wysłuchanie skłóconych stron, tłumaczenie, wspieranie dzieci w poradzeniu sobie z konfliktem, uczenie szacunku do drugiej osoby. Taka jest codzienność wychowawcza.

Przemoc rówieśnicza w klasie

Sytuacja przemocy rówieśniczej ma inny charakter. Jej cechą jest nierównowaga sił – po jednej stronie znajduje się dziecko-sprawca otoczone grupą, która go wspiera, a po drugiej dziecko poszkodowane, pozbawione wsparcia klasy. Przemoc jest jednostronna, zazwyczaj długofalowa i ma tendencję do nasilania się. Sam poszkodowany często nie jest w stanie poradzić sobie bez pomocy rówieśników i dorosłych. Przemoc, w przeciwieństwie do codziennych konfliktów, jest ukrywana. Sprawcy nie afiszują się z dokuczaniem, gdyż czują, że nie jest to zachowanie akceptowane przez szkołę. Dziecko poszkodowane rzadko informuje dorosłych o swojej sytuacji – wg badań „Diagnoza szkolna 2009”, przeprowadzonych w ramach kampanii społecznej „Szkoła bez przemocy”, tylko niewielki odsetek dzieci zwierza się wychowawcom ze swoich problemów.

Dzieci nie mówią nauczycielom o przemocy, gdyż:

- wstydzą się tego,
- uważają siebie za gorszych od innych,
- obwiniają siebie za przemoc,

- boją się zemsty sprawców lub pogorszenia swojej sytuacji,
- boją się nieadekwatnej reakcji dorosłych lub po prostu nie mają do nich zaufania.

W starszych klasach pojawia się również niepisana szkolna norma, że informowanie nauczycieli jest donoszeniem, w związku z czym nawet neutralni obserwatorzy mogą bać się zgłaszać wychowawcy, że w klasie dzieje się coś niedobrego.

Powyższe czynniki sprawiają, że wychowawca może nie wiedzieć o problemie przemocy w klasie lub zauważyć go zbyt późno. Część nauczycieli dowiaduje się o dręczeniu dopiero podczas rozmowy z rodzicem poszkodowanego dziecka. Czasami inny rodzic (dziecko niezaangażowanego w przemoc) informuje wychowawcę o tym, co usłyszał w domu. Wielu wychowawcom, którzy dowiedzieli się o niepokojących sytuacjach przemocy, trudno jest w nie uwierzyć. Jest to częściowo zrozumiałe – aby dostrzec przemoc, trzeba widzieć cały łańcuch drobnych, regularnych wydarzeń. Wydarzeń dobrze przez dzieci ukrywa-

nych, odbywających się w większości pod nieobecność nauczycieli.

Przemoc kojarzy się z jakimś olbrzymim problemem, porażką wychowawczą, potrzebą szybkiej interwencji itp. Niektórzy nauczyciele wolą więc uznać zaistniałą sytuację za zwykły konflikt lub głupią zabawę, co niestety nie ułatwia konstruktywnego rozwiązania problemu. Dlatego warto założyć, że możemy nie wiedzieć o czymś istotnym, co wydarzyło się w klasie i po prostu musimy sprawdzić, jak jest naprawdę.

Co zatem należy zrobić, kiedy dowiadujemy się, że w naszej klasie prawdopodobnie dochodzi do przemocy?

Pierwszym etapem rozwiązywania problemu jest solidna diagnoza sytuacji. Musimy się upewnić, czy w klasie rzeczywiście jest przemoc, jak długo trwa, jakie formy przyjmuje i kto w niej bierze udział. Relacja jednej strony to często za mało, warto naświetlić problem z różnych punktów widzenia. Wychowawca ma tu wiele możliwości, może np. porozmawiać z innymi nauczycielami, z rodzicem

poszkodowanego, z neutralnymi rodzicami, indywidualnie z dziećmi z klasy. Może także zrobić anonimową ankietę wśród uczniów, poprosić pedagoga szkolnego o dyskretną obserwację klasy, np. podczas jednego dnia szkolnego itd.

Na pewno najważniejszym i podstawowym elementem procesu diagnozowania sytuacji jest rozmowa z poszkodowanym uczniem. Nie chodzi w niej tylko o uzyskanie informacji, ale przede wszystkim o zdobycie zaufania dziecka i zachęcenie go do dalszej współpracy, a co za tym idzie – poprawy jego sytuacji w klasie. Trzeba pamiętać, że interwencje w sytuacjach przemocy zwykle trwają dłuższy czas i wymagają podjęcia wielu działań, więc współpraca poszkodowanego dziecka może okazać się dla wychowawcy kluczowa. Dlatego do takiego spotkania zawsze warto się przygotować!

Jak przeprowadzić rozmowę?

Powinniśmy zacząć od dyskretnego umówienia się z dzieckiem na rozmowę. Musimy wybrać spokojne miejsce i bezpieczną porę; zadbać, by nikt nie przeszkadzał w spotkaniu. Trzeba pamiętać, że im starsza klasa (szczególnie dotyczy to gimnazjum), tym bardziej uczeń boi się, że inni zobaczą, jak rozmawia z nauczycielem, i nazwą go donosicielem.

Warto pamiętać, że dziecko, które przychodzi na rozmowę, może:

- czuć się bezsilne i samotne w sytuacji przemocy;
- bać się sprawców oraz doświadczać z ich strony nieprzyjemnych sytuacji (o których nie mamy pojęcia);
- być wrażliwe, przeżywać stres, mieć objawy psychosomatyczne;
- mieć objawy depresji lub myśli samobójcze;
- potrzebować wsparcia.

Wiele zależy oczywiście od charakteru dziecka (na ile jest silne psychicznie) oraz od charakteru przemocy (jaką ma formę, jak długo trwa i czy dziecko ma jakiegokolwiek wsparcie). Musimy jednak założyć, że uczeń może przyjść do nas w różnym stanie – od poczucia, że sobie jakoś radzi, do kompletnego załamania.

W trakcie tej rozmowy warto szczególnie:

- zapewnić dziecko o dyskrecji (że to jest rozmowa między nim a wychowawcą, że inni koledzy się nie dowiedzą);
- wyjaśnić dziecku cel rozmowy (że zauważyliśmy przemoc lub dowiedzieliśmy się o niej; że martwimy się o nie i chcemy mu pomóc);
- powiedzieć, że ważne jest, aby w naszej klasie nikt nikomu nie dokuczał;
- nastawić się na aktywne, uważne słuchanie (wychowawca może sobie nawet zapisywać różne sytuacje opisywane przez dziecko);
- zadawać pytania otwarte (np. „Opowiedz jak wyglądała wczorajsza sytuacja, kiedy zabierali ci plecak”), unikać zbyt wielu dociekliwych pytań (to nie przesłuchanie);
- wczuć się w stan emocjonalny dziecka, nazywać jego uczucia (np. „Wy-

gląda na to, że czujesz się samotny w klasie” lub „Widzę, że boisz się trochę chłopaków”);

- okazać akceptację i być cierpliwym,
- docenić odwagę dziecka, że powie nam o bolesnych dla siebie zdarzeniach;
- uszanować jego odmowę i lęk, kiedy nie chce wskazać sprawców;
- przypomnieć dziecku normy i prawa, które go chronią w szkole;
- zapytać o jego pomysły na rozwiązanie problemu;
- zapewnić dziecko, że poinformujemy je o działaniach, jakie zamierzamy podjąć w tej sytuacji.

Podczas rozmowy z dzieckiem poszkodowanym należy unikać:

- Przypisywania dziecku winy za zaistniałą sytuację. Nie wolno szukać w dziecku winy za przemoc, która go spotyka. Wypowiedzi typu: „Dlaczego nie masz koleżanek?”, „Nie mogłaś powiedzieć im, żeby cię zostawili w spokoju”, „Dlaczego się nie broniłaś?” przyczyniają się tylko do pogłębienia smutku, poczucia winy i niskiej samooceny ucznia.
- Podważania relacji dziecka, zaprzeczania. Komunikaty typu: „Chyba przesadzasz trochę”, „Chłopcy na pewno chcieli się z tobą pobawić,

zaradczego, czyli sposobu rozwiązania problemu. Dobre interwencje składają się zwykle z działań prowadzonych wobec poszkodowanego, sprawców oraz klasy, jednakże każda sytuacja jest inna i wymaga indywidualnych rozwiązań.

Rozpoczynając interwencję (która może zająć kilka tygodni czy nawet miesięcy), musimy przede wszystkim zadbać o podjęcie kroków zapewniających bezpieczeństwo poszkodowanemu dziecku.

Do takich działań należą:

- zapewnienie dziecku (w porozumieniu z jego rodzicami) wsparcia psychologicznego, (ze strony wychowawcy, pedagoga szkolnego lub zewnętrznych specjalistów);
- regularne spotkania monitorujące sytuację, np. z wychowawcą czy pedagogiem (początkowo raz w tygodniu, potem rzadziej, ale regularnie), z dzieckiem lub jego rodzicami, w celu omawiania bieżącej sytuacji (czy jest poprawa, jaka, co się dzieje) oraz informowania dziecka i rodziców o planowanych krokach (ogólnie). Dla poszkodowanego dziecka niezmiernie ważna jest świadomość tego, co się będzie działo (np. że będą zajęcia w klasie) i możliwość psychicznego przygotowania się do nadchodzących wydarzeń.
- ustalenie z dzieckiem i jego rodzicami (jeśli jest taka potrzeba) „zasad bezpieczeństwa” (np. co dziecko ma zrobić, jeśli grupa czeka na nie pod jaką drogą ma wracać do domu, szkoły, jakich miejsc w szkole unikać itp.).

Działania długofalowe, które warto podjąć wobec poszkodowanego dziecka, powinny pomóc mu w wyjściu z roli ofiary i ułatwić dobre funkcjonowanie w grupie. Należą do nich:

- Budowanie poczucia własnej wartości – pokazywanie dziecku jego

a ty od razu bierzesz to za dokuczanie” lub „Trudno mi uwierzyć w to, co mówisz, przecież Klaudia jest wzorową uczennicą” powodują, że dziecko może nic już nam więcej nie powiedzieć.

- Bagatelizowania problemu dziecka. Z punktu widzenia dorosłych łatwo jest rozwiązać wiele nieprzyjemnych sytuacji, które przydarzają się ofierze. Dla dzieci są one jednak trudne i bolesne, więc np. zdania: „Robisz z tego tragedię”, „Nie możesz się tak wszystkim martwić” niczego nie rozwiązują, a jedynie jeszcze bardziej przygnębiają dziecko.
- Dawania „dobrych” rad. Jeśli dorosły nie jest w stanie pomóc uczniowi lub

nie poznał wystarczająco całej sytuacji, nie powinien udzielać dziecku powierzchownych rad typu: „Jak będą chcieli od ciebie pieniądze to powiedz, że im nie dasz”, „Musisz się zaprzyjaźnić z jakąś koleżanką z klasy”, „Po prostu nie zwracaj uwagi na ich zaczepki”. Takie wypowiedzi dają dziecku do zrozumienia, że jest zdane na własne siły i nie ma co liczyć na pomoc, mogą mu też szkodzić.

Plan zaradczy

Jeśli materiał zebrany podczas diagnozy wskazuje, że w klasie mamy do czynienia z przemocą, to wychowawca jest zobowiązany do opracowania planu

mocnych stron, systematyczne do-
wartościowywanie;

- Uczenie asertywności – ćwiczenie z dzieckiem podstawowych umiejętności bycia asertywnym, a przede wszystkim asertywnych sposobów reagowania na agresję rówieśników;
- Uczenie nawiązywania relacji w grupie – zachęcanie do kontaktów z innymi dziećmi i tworzenie sytuacji sprzyjających integracji dziecka z pozostałymi uczniami;
- Opracowanie z dzieckiem pomysłów, jak może aktywnie próbować zmienić swoją sytuację w klasie – budowanie w dziecku poczucia sprawstwa;
- Zamiana zachowań prowokujących względem rówieśników (jeśli dzie-

ko takie ma) na zachowania bardziej konstruktywne i świadome.

Długofalowe doświadczanie przemocy w klasie ma olbrzymi wpływ na samopoczucie i funkcjonowanie dziecka, może powodować choroby somatyczne, depresję, obniżone poczucie własnej wartości, spadek motywacji do nauki. Dziecko będące ofiarą przemocy rówieśniczej jest najsłabszym ogniwem klasowym, dlatego tak ważne jest, abyśmy umieli otoczyć je wsparciem i podjąć rozsądne działania, które pomogą mu przezwyciężyć kryzysową sytuację i poczuć się znów pełnoprawnym i wartościowym członkiem grupy.

Joanna Węgrzynowska

Magister psychologii, trener PTP, socjoterapeutka.

Wiceprezes Stowarzyszenia „Blżej Dziecka”. Specjalizuje się w pracy z dziećmi – ofiarami przemocy rówieśniczej. Współautorka programów „Trening Pewności Siebie”, „Program Przeciwdziałania Przemocy – STOP”, „Bezpieczne Dzieciaki”.

Prowadzi szkolenia dla rad pedagogicznych w zakresie tworzenia systemu przeciwdziałania agresji i przemocy na terenie szkoły oraz konsultacje dla dyrektorów, wychowawców i rodziców dotyczące przemocy rówieśniczej.

Jak przeciwdziałać agresji i przemocy w szkole?

Wsparciem dla szkół w tym obszarze mogą być publikacje i materiały dydaktyczne:

- Poradnik *Agresja i przemoc w szkole, czyli co powinniśmy wiedzieć, by skutecznie działać*; Ewa Czermierowska-Koruba, Warszawa 2014. Publikacja

opracowana na zlecenie MEN zawiera cenne informacje o tym, jak rozumić zjawiska agresji i przemocy i jak tworzyć szkolny system przeciwdziałania przemocy – prowadzić działania profilaktyczne oraz podejmować działania interwencyjne.

- Film edukacyjny *Przemoc w szkole* dla młodzieży ponadgimnazjalnej z cyklu *Nie warto ryzykować*, wyprodukowany na zlecenie Biura Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy (DVD). Fabuła filmu dotyczy przemocy rówieśniczej i może być kanwą do prowadzenia zajęć profilaktycznych z młodzieżą. Do filmu dołączony jest scenariusz zajęć.

Strona internetowa stopbullying.gov – strona internetowa w całości poświęcona zjawisku bullyingu. Zmieszczona na niej treści skierowane są zarówno do dorosłych, jak i dzieci i młodzieży. Dodatkowe informacje można również znaleźć na stronie ORE.

